

Gonda János:

Jazzpanoráma

A jazz rendhagyó műfaj. Súlyosbodó gazdasági és egyéb gondjaink ellenére – sokan ügyesen manővereznek is a vészharang szüntelen kongatásával – jazz-életünkben jelentős fejlődés tapasztalható. Az utóbbi időben néhány olyan biztató esemény történt, amely egész zenei közvéleményünk érdeklődésére tarthat számot. Tekintsük át tehát sorjában a szervezeti, művészeti és pedagógiai vonatkozású pozitív tendenciákat, illetve a már bekövetkezett változásokat.

Örvendetes tény, hogy a Zeneművészek Szövetsége következetesen és sokféle formában segíti a jazz kibontakozását. Határozatot hozott, amely szerint *a jazz a komoly és könnyűzenétől egyaránt független, önálló művészi megnyilatkozás, a kreatív rögtönzés magasrendű formája*. Ezzel az elvi jelentőségű határozattal zenei intézményeink vezetői és a Művelődési Minisztérium illetékesei is egyetértettek, így megnyílt az út néhány régóta esedékes gyakorlati intézkedés végrehajtására. A jazz-koncertek rendezési illetékét korábban hol a komoly, hol a könnyűzenei besorolás szerint állapították meg alacsonyabban, illetve jóval magasabban. Mivel e „viharvert” műfaj sem a komoly zenét megillető szubvencióban, sem a szórakoztató zene popularitásából adódó bevételekből nem részesül, könnyű belátni, hogy az esetenkénti magas illetékek tovább csökkentették az amúgy sem nagyszámú jazz-koncertek rendezési esélyeit. Az idevágó rendelkezés tervbe vett módosítása a jazzt már önálló műfajként kezeli, és az illeték mértékét megnyugtató módon rendezi. Hasonló átfogó rendezésre van szükség a szerzői jogvédelem terén is. A legfőbb gondot itt az a körülmény okozza, hogy egy rögtönzésen alapuló zenei gyakorlatban az előadói és zeneszerzői tevékenység hagyományos módon nem választható szét.

A határozat jelentős és konkrét következményeként *több mint harminc, élvonalbeli jazz-előadóművészt az Országos Rendező Irodától a Filharmóniához soroltak át*. Azok a legjobban felkészült, tehetséges muzsikuskok kerültek most egy fokkal kedvezőbb anyagi és erkölcsi helyzetbe, akik már bizonyították a műfaj iránti elkötelezettségüket. Az intézkedés közvetett célja az, hogy a pályát – elsősorban a fiatal muzsikuskok számára – egy fokkal vonzóbbá tegye, hiszen a filharmóniai átsorolás lehetősége mindenkit érint.

Ha már itt tartunk, érdemes szót ejteni arról az intézményi háttérről, amely a szóban forgó intézkedés mögött áll, s amely jól tükrözi *a jazz műfaj státusának köztes helyzetét*. A hatvanas évtized elején, miután a jazz lekerült a tilalmi listáról, az ORI lett a műfaj gazdája. Ne feledkezzünk meg az ORI néhány jelentős vállalkozásáról: a hetvenes évek Erkel Színházi reprezentatív jazz-koncertjei például kitűnően propagálták a műfajt a közönség legszélesebb köreiből. (Az Operaház átépítésének kezdete óta ilyen koncertek megrendezésére, sajnos, nincs mód.) Végül is azonban az ORI elsőrendű feladata jövedelmező szórakoztató zenei műsorok rendezése. Nem csoda tehát, hogy nem tudott túl sokat kezdeni e speciális és jövedelmezőnek éppenséggel nem nevezhető zenével. Nem így a Rádió, amely vidéki városokban művelődési házakkal közösen fesztiválokat, „jazz-hétvégeket” rendezett, neves külföldi szólistákat és együtteseket hívott meg, alkalmi társulásokat, alkotóműhelyeket szervezett, s így jazz-életünk egyik hajtóereje lett. Az utóbbi években az Országos Filharmónia érdeklődése is fokozódott a jazz iránt. A műfaj presztízse szempontjából is sokat jelentenek a zeneakadémiai filharmóniai jazz-koncertek – az

idei évadban már több is volt –, hiszen ezek nélkül minimálisra csökkenne a fővárosi reprezentatív jazz-események száma. Igen hasznosak a Filharmónia ismeretterjesztő jellegű jazz-koncertjei is, ezek a főképp fiataloknak szóló előadások többnyire kevésbé reklámozott bérletsorozatokban hangzanak el, ezért a nagyközönség nemigen értesül róluk. Kívánatos lenne, ha a Rádió és a Filharmónia „kihívására” az ORI nem a jazz leírásával reagálna, hanem éppen ellenkezőleg: lehetőségeihez képest maga is megtenne mindent a műfajért, amelynek mindehárom intézmény támogatására szüksége van. Mert ne feledjük: *a jazz kisebbségi helyzetben levő művészet, amelynek önálló szervezete, a muzsikuskok impresszálsával, a lehetőségek felkutatásával, az együttesek népszerűsítésével foglalkozó managementje a mai napig sincs*.

Ehhez a témakörhöz kapcsolódik a *jazz-klubok ügye* is. Az országban jelenleg mintegy nyolcvan, többé-kevésbé rendszeresen működő klub van, s ez hazai viszonylatban nem lebecsülendő szám. *A klub a jazz ideális helyszíne*: itt érzik magukat a legjobban a műfaj barátai, itt játszanak a legszívesebben a muzsikuskok, s a klubok kínálják a legtöbb játékalkalmat az együtteseknek. Vannak klubok, amelyekben remek kollektív munka folyik: elméleti, jazz-történeti előadásokat, lemezbemutatókat és élő koncerteket rendeznek, sőt még fesztiválok és más kulturális események közös látogatását is megszervezik. Ilyen például a székesfehérvári jazz-klub, amely még stencilezett tájékoztató terjesztésére is vállalkozik, vagy a győri Petőfi Művelődési Központ, amely hősiek erőfeszítések árán olyan világhírességeket is felléptetett, mint Anthony Braxton és Roscoe Mitchell. Színes és tartalmas klubélet folyik a Budapesti Művelődési Központ vasárnap délutáni „jazzpresszóban” is. A Szekszárdra érkező idegen pedig szinte nem hisz a szemének, olyan virágzó a város jazz-élete: kis-együttesek, big band (!), spirituálé-együttes, jazz-oktatás, *kisugárzó központként pedig jazz-klub* – tehát jóformán minden megtalálható itt.

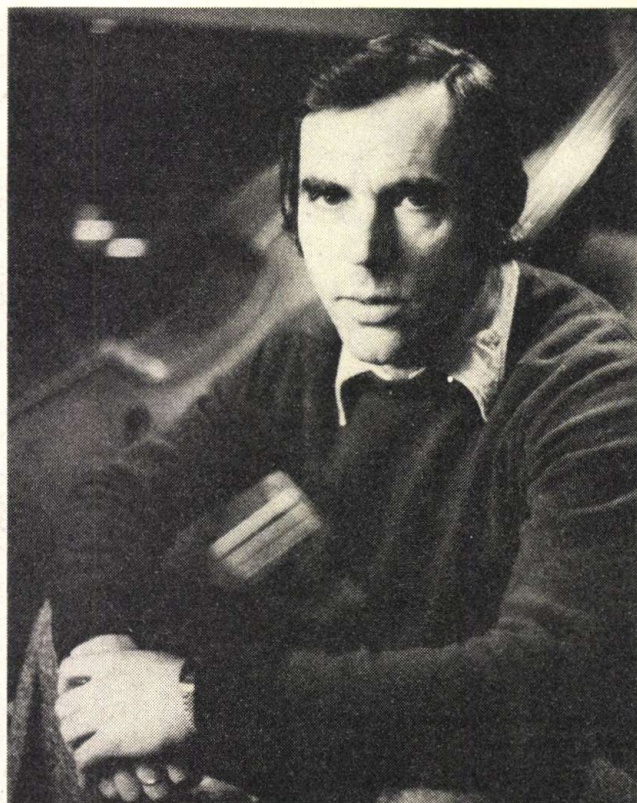
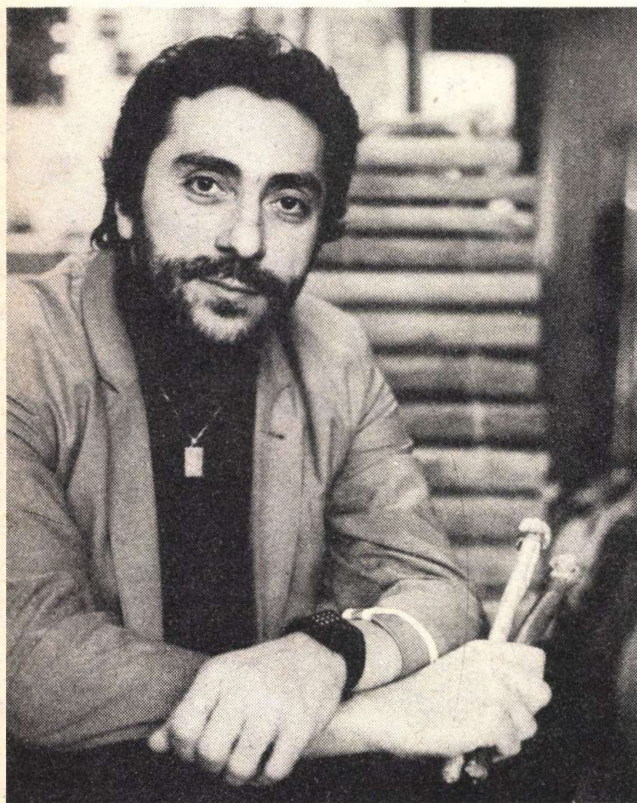

Csakhogy a klubok többsége nem ilyen, hanem közepes, vagy annál is gyengébb. Sok klub a város kulturális életétől elszigetelten, csekély anyagi támogatással működik, tehát kevés az élő zene, viszont nagy a szervezetlenség. A fővárosban mintegy tíz jazz-klub van, ezek között jó néhány egyetemi klub akad. A diákvezetők jó szándéka nem vonható kétségbe, az irányítás módszerei azonban többnyire diletánsok. Pedig ezek a klubok, mivel azonos városban működnek, könnyen összehangolhatnák tevékenységüket. *Bántó és feltűnő, hogy Pesten egyetlen mindennap működő jazz-klub vagy olyan hely sincs, ahol állandóan hallható jazz, pedig szinte minden világvárosban akad egy vagy több ilyen. Ha valaki nem bennfentes, szinte kép-*

telen rájönni, hogy hol játszanak Pesten jazzt, és kik lépnek fel: egy-két klub közli programját a Pesti Műsorban, a többi ezt se teszi meg. Nyilvánvaló, hogy itt csak az összefogás segíthet: *a kluboknak a műsorok összehangolására, propagálására, menedzselésre és promócióra lenne szükségük* – ennek ellátására azonban állami intézményeink nem alkalmasak. Ebben a helyzetben a jazz-klubok a Népművelési Intézet és a Zeneművészek Szövetségének patronálásával *országos klubhálózatot* hoztak létre. Ez a teljesen öntevékeny, társadalmi alapon működő hálózat a klubok közeledésére, az együttműködés fokozására törekszik, s ezen a téren ért is el bizonyos eredményeket. Nem vonom kétségbe a „magaduram, ha szolgád nincs” elv hasznossá-

gát, mégis úgy vélem, hogy központi menedzselés és promóció nélkül ez a hálózat nem válhat igazán hatékonyvá. Egyelőre csak reménykedni lehet abban, hogy a különböző, újabban létesült műsorirodák egyike, vagy talán egy egyéni vállalkozáson alapuló menedzszerszolgálat elvégzi majd ezt a megfelelő találékonyssággal és ügyes szervezéssel még némileg jövedelmezővé is fejleszthető munkát.

Azért érdemelt behatóbb figyelmet ez a kérdés, mert a klubok helyzete

mai jazz-életünk meghatározó tényezője. Régebben sok volt a panasz: hiába vannak szép számmal klubjaink, ha a sok szólista mellett viszonylag kevés a kidolgozott műsorral rendelkező, jól összeszokott együttes. A kifogás indokolt, így hát különösen reménykeltő az a változás, ami ezen a téren végbe ment. Jazz-muzsikusaink mintha rájöttek volna, hogy bármilyen jó zenészek legyenek is, az örökös pendlizéssel leértékelik magukat és egyszersmind a műfajt is, hogy a közönség hosszú távon sokkal többre becsüli a vérbeli együttesjátékot, mint az impozáns egyéni teljesítményt, bár persze az utóbbira is szükség van. Hogy csak a jelentősebbeket említsem, gyakran szereplő, állandó zenekar jelenleg a *Saturnus*, a *Super Trio*, valamint *Berki Tamás*, *Deseő Csaba*, *Jávori Vilmos*, *Kovács Gyula*, *Kőszegi Imre*, *Pege Aladár* és *Szabados György* combója, továbbá *Benkó Sándor* és a szegedi *Molnár Gyula* dixieland-együttese. A fiatal muzsikusból álló legjobb állandó ze-

nekar a *Bacillus*, a *Kaszakó, Binder Károly* és *ifj. Rátonyi Róbert* együttese – csak sajnálni lehet, hogy az igen tehetséges zenészeket egyesítő *Dimenzió* kvartett feloszlott. Régebben gyakran hallhattuk: a magyar jazz-művészek nem „konvertibilisek”, nem mutatnak fel nemzetközileg is értékelt teljesítményeket. Nos, ezen a téren is megváltozott a helyzet. *Pege Aladár* és a *Benkó-együttes* külföldi, s ezen belül amerikai sikerei közismertek. Pege ma már világszerte elismert muzikus: tavaly nyáron – ilyesmire se volt még példa nálunk – a Carnegie Hallba kapott meghívást, ahol a jazz olyan nagyságaival játszott együtt, mint *Herbie Hancock*, *Ron Carter* és *Tony Williams*. Egy-két, Amerikában letelepedett magyar jazz-muzsikusként (*Bacsik Elek* vagy a nem-

Kőszegi Imre és Berkes Balázs
(*Szalai Zoltán felvételei*)

régiben elhunyt *Szabó Gábor*) már sikerült ottani karriert elérnie, de ugyan-ezt *itthonról* kivívni ebben a műfajban elképzelhetetlenül nehéz. Benkóéknak pedig olyan sikerük volt a tavalyi sacramentói fesztiválon, hogy idén újabb egyhónapos amerikai turnéra kaptak meghívást. Kevésbé került reflektorfénybe – pedig megérdemelte volna! – néhány más kitűnő jazz-muzsikusunk, többek között *Berkes Balázs*, *Bontovics Kati*, *Csik Gusztáv*, *Deseő Csaba*, *Kőszegi Imre*, *Lakatos Antal*, *Szabados György*, *Szakcsi Lakatos Béla*, *Vukán György*.

Ahhoz, hogy egy zenekar itthon és külföldön ismertté váljon, feltétlenül hanglemeze van szüksége. Improvizatív művészetről lévén szó, ebben a műfajban a hanglemeznek különösen nagy a jelentősége: ez a megörökítés egyetlen lehetséges formája, tehát egyben jazz-történeti dokumentum is. Csak örülni lehet annak, hogy végre-valahára a Hanglemezgyártó Vállalat is ráeszmélt a jazz közönsége és előadói iránti

tartozásaira, s évente mintegy 8–10 lemez kiadására vállalkozik. A jazzlemezek 10, 15, 20 ezres példányszámban kelnek el, ami nem lebecsülendő mennyiség, s emellett jól mutatja a műfaj iránti érdeklődés növekedését.

Mindezek mellett a jazz reputációjának elengedhetetlen feltétele a *megfelelő tájékoztatás és kritika*. Az aktív menedzselés hiánya mellett ez a magyar jazz-élet másik gyenge pontja. Történhet ugyanis nálunk akármi, koncertezhetnek világhírű muzsikuskok, érkezhettek hozzánk kiváló zenekarok impozáns fesztiválokra – *a jazz-eseményeknek a sajtóban alig van visszhangja*. A műfaji diszkrimináció – mint láttuk – csökkenőben van, az ok tehát másban keresendő. Kritikusainknak, recenzenseinknek a jazz távoli, idegen világ: sőhase foglalkoztak vele, tehát írni se mernek róla. A jazz-újság évtizedes hiányának pótlására a Zeneművészek Szövetsége vállalkozott arra, hogy évente három alkalommal kiadja a kritikákat, beszámolókat, interjúkat, elemzéseket, aktuális híreket és informatív cikkeket tartalmazó *Jazz* című szaklapot. A kiadványt a Zeneműkiadó Vállalat jelenteti meg, s egy év óta a zeneműboltokban kapható is. Előrehaladás tehát ezen a téren is történt, hatására talán előbb-utóbb a sajtó is rászánja magát egy-egy koncertkritika megjelentetésére.

Végül néhány szót az oktatásról, amely jazz-életünk kulcsfontosságú része. A magyar jazz-oktatásnak jó híre van külföldön, eredményeit ismerik és becsülik. A legfőbb mozgatóerő itt a *Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola 18. éve működő jazz-tanszaka*: innét került ki a középkorú vagy annál fiatalabb jazz-muzsikuskok túlnyomó többsége. A tanszak a főiskolásítás rögs útján halad, a jelenlegi főintézménytől bizonyos mértékig máris elvált, önállósodott, részben a képzés sajátos jellege következtében, részben azért, mert a jazz-tanszakon érettségizett, hivatásos előadóművészek és tanárnak készülő növendékek főiskolai jellegű oktatása folyik. Mindenfajta felsőbb utasítás nélkül, a hétköznapi gyakorlat alakította ki a tan-

szak legújabb funkcióját: módszertani, pedagógiai támogatást nyújt a létesülő alsófokú jazz-szakoknak, valamint szaktanárokat javasol és küld azokba a zeneiskolákba, amelyek ezt igénylik. *A hivatalosan elfogadott zeneoktatási reform értelmében ugyanis a zeneiskolák és szakközépiskolák bevezethetik a jazz-oktatást*. Megjelent a kétféle tanszert, és több városban már meg is indult az alsófokú jazz-oktatás. Az úttörő feladatra elsőnek a salgótarjáni állami zeneiskola vállalkozott – itt teljes jazz tanszak működik már harmadik esztendeje –, majd következett Debrecen, Szekszárd, Nagykanizsa, legújabban pedig Vác és Komló. Pesten az alsófokú képzés bázisa a postások Erkel Ferenc Zeneiskolája, ahol több mint háromszázan tanulnak jazzt, de más keretek között is folyik ilyen jellegű oktatás. Ahol kevés a pénz, ott csak egy szakon, többnyire zongora-szakon kezdik el a képzést – ezt később már könnyebb bővíteni –, a legfontosabb az, hogy az újfajta zene már helyet kapott az iskolai munkában. *Jazz-művészetünk jövője szempontjából felbecsülhetetlen értékű ez a kezdeményezés*: közvetlenül hat a leendő közönség ízlésvilágára, befolyásolja az amatőr jazz színvonalát, megkönnyíti a hivatásos muzsikuskok képzését. Azokban a városokban, ahol jazz-tanszak létesül, ott előbb-utóbb helybeli muzsikuskok és együttesek is feltűnnek, ami a pezsgő vidéki jazz-élet lényeges feltétele.

Van a jazz-oktatásnak egy olyan vonatkozása, ami miatt *ez az ügy messze túlnő a műfaj saját hatáskörén*. Az improvizációs készségfejlesztés kérdései újabban nemcsak a jazz-tanárokat, hanem a klasszikus zene progresszív törekvésű pedagógusait is foglalkoztatják. Az utóbbiak egyre gyakrabban hangoztatják, hogy sok haszonnal járna, ha ez a *speciális készségfejlesztés a klasszikus zeneoktatás szerves részévé válna*. A rendező elveken nyugvó, strukturális rögtönzés a kreativitás fokozásának hatékony eszköze, ennek révén a növendék alkalmazás közben ismerkedik meg a kompozíciós alapelemekkel, fejlődik zenei memóriája, fantáziája, reagálóképessége, dallam-, har-

mónia- és ritmusérzéke. A különböző rögtönzés- és szerkesztési gyakorlatok nagyban elősegítik, hogy a növendékek jobban, s főként belülről értsék meg a műveket, következőképpen jobban, értelmesebben is játsszák azokat. Mindezt jól bizonyítják az *Apagyi Mária* által létrehozott és az ő irányításával működő komlói improvizációs műhely eredményei, amelyekre a szakemberek már országszerte felfigyeltek. Így tehát ma már klasszikus és a jazz-oktatásban egyaránt létezik improvizációs készségfejlesztés (az utóbbiban persze centrálisabb a szerepe): a zenei nyelv, a „kiejtés” különbözik egymástól a két területen, a képzés alapeszméje és módszerei viszont igen közel állóak. A kétfajta műhelymunka inspirálja egymást, az együttműködés tehát előbb-utóbb létrejön. Ez történt a komlói zeneiskola improvizációs műhelyében, ahol már konzultáns jazz-tanár is működik.

Azt ne gondoljuk, hogy mindössze szűk körű, lokális jelentőségű kísérletről van szó. *A rögtönzés a nemzetközi érdeklődés előterébe került*. Így például az ISME tavaly nyári, nagyszabású bristoli kongresszusán *az improvizáció mint előadómód és mint pedagógiai módszer* a legkülönbözőbb előadások és demonstrációk gyakori témája volt – a jazztől függetlenül, és azzal összefüggésben is. Ha a zenei nevelés általános törekvéseit és érdekeit tartjuk szem előtt, kijelenthető: *a legfontosabb az, hogy az ifjú vagy idősebb növendék módszeres rögtönzés-gyakorlatokat végezzen, s csak másodrendű kérdés, hogy milyen zenei nyelven fejezi ki magát*.

A magyar jazz-élet különböző területein változatlanul sok a gond, a megoldatlan probléma. Lényeges különbség viszont a múlthoz képest, hogy mindezeket már nemcsak a műfaj elszánt hívei látják és kívánják megoldani. Az események arra mutatnak, hogy jazz-művészetünk jó úton halad afelé, hogy zenekultúránk szerves része legyen.